Грицан О.А.,
кандидат юридичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

АКТИ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ЯК ДЖЕРЕЛА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Повномасштабна війна, розпочата російською федерацією проти України, спричинила не лише складні гуманітарні і соціально-економічні наслідки, але й безпрецедентні загрози для довкілля. В зв'язку з цим гострої актуальності набуло питання організації публічного екологічного управління із врахуванням обставин воєнного часу.

З 2022 року значний обсяг повноважень, в тому числі в екологічній сфері, одержали новостворені військові адміністрації. Виходячи з ч.1. ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військові адміністрації - це тимчасові державні органи, що можуть утворюватися на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. У системі органів влади України військові адміністрації зайняли особливе місце, а тому стали предметом досліджень, в першу чергу, вчених-адміністративістів (В. Борденюк, П. Воробей, В. Галунько, М. Кобилецький, А. Лазарев, О. Рой, Р. Шишка, Ю. Яндульський та ін.).

Реалізуючи свої повноваження, військові адміністрації беруть також безпосередню участь у вирішенні питань, пов'язаних із використанням природних ресурсів, запобіганням та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій та відновленням пошкоджених територій. Це здійснюється, зокрема, шляхом прийняття відповідних правових актів. Як слушно зазначають М. Кобилецький та О. Калмикова, видання підзаконних нормативно-правових актів, що встановлюють обов'язкові для виконання підзаконні норми права, є одним із основних спеціальних інструментів публічного адміністрування, які забезпечують ефективне управління в умовах воєнного стану [1, с. 627]. Акти військових адміністрацій є новим різновидом адміністративних актів для сучасної системи права України загалом, і екологічного права - зокрема. Тому проблеми юридичної природи таких актів у сучасній еколого-правовій доктрині залишається недостатньо дослідженими.

Особливе теоретичне значення має питання, за яких умов акт військової адміністрації стає джерелом екологічного права, адже сам факт прийняття такого акту не означає автоматичного набуття такого статусу. Окреслення сукупності критеріїв, за яких ці акти набувають статусу джерела екологічного права, є одним із перспективних напрямів наукових досліджень. На нашу думку, для цього акт має містити нормативні приписи, мати належну юридичну силу та регулювати суспільні відносини, що входять до відповідної сфери правового регулювання. У контексті екологічного права важливим критерієм є також зміст акту військової адміністрації. Якщо нормативні приписи спрямовані на регулювання відносин, пов'язаних з використанням природних ресурсів, реалізацією екологічних прав громадян, забезпеченням екологічної безпеки чи інших екологічних відносин, то акт, що їх містить, за наявності наведених юридичних ознак, може розглядатися як джерело екологічного права.

Переважна більшість актів військових адміністрацій, які відповідають цим критеріям, стосуються обмежень загального і спеціального природокористування, зокрема лісокористування, користування об'єктами тваринного і рослинного світу. При цьому вони встановлюють правила поведінки для невизначеного кола осіб, поширюються на певну територію та діють впродовж визначеного періоду.

До прикладу, наказом начальника Львівської обласної військової адміністрації від 08 серпня 2022 року № 154/22 було заборонено полювання на території Львівської області до припинення дії або скасування воєнного стану в Україні, за винятком регулювання чисельності окремих мисливських видів звірів з дотриманням вимог чинного законодавства

України [2]. Наказом начальника Харківської обласної військової адміністрації від 08 серпня 2022 року № 114 було заборонено відвідування лісів населенням і в'їзд до лісів Харківської області (крім транзитних шляхів) транспортних засобів та іншої самохідної техніки, за винятком Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Нацгвардії України, Служби зовнішньої розвідки України, Управління держохорони України, Нацполіції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Держеколоінспекції України, Держагентства лісових ресурсів України, військових адміністрацій та постійних лісокористувачів у період воєнного стану. Також встановлено заборону на здійснення селекційного, діагностичного та наукового відстрілів, полювання на всі види мисливських тварин на території Харківської області у період дії воєнного стану. Дозволено лише перебування користувачів мисливських угідь у межах наданих мисливських угідь виключно для здійснення біотехнічних заходів за погодженням з районними військовими адміністраціями Харківської області та Харківським обласним управлінням лісового та мисливського господарства [3]. Ті чи інші обмеження щодо полювання і відвідування лісів діяли або ж діють практично в усіх областях України.

Більшість нормативно-правових актів військових адміністрацій закріплюють такі обмеження з метою забезпечення особливого режиму воєнного стану, а не для безпосередньої охорони довкілля чи забезпечення раціонального використання природних ресурсів. Проте одночасно вони змінюють правове регулювання екологічних відносин, яке існувало до їх прийняття, і в кінцевому результаті – самі екологічні відносини. Зустрічаємо також обмеження, які встановлюються конкретно з метою забезпечення ветеринарно-санітарної та екологічної безпеки. Так, наказом Вінницької військової адміністрації від 17 січня 2025 року № 17 [4] з метою запобігання загрози життю та заподіяння шкоди здоров'ю населення внаслідок розповсюдження африканської чуми свиней, а також щоб попередити розповсюдження вірусу АЧС через м'ясо відстріляних тварин на території Вінницької області зобов'язано призупинити полювання на диких свиней в лісомисливських угіддях незалежно від форми власності на території Вінницької області Вінницькій обласній організації «Українське товариство мисливців та рибалок «УТМР», користувачам мисливських угідь незалежно від форми власності до нормалізації ситуації з розповсюдженням вірусу АЧС.

Натомість, аналіз актів військових адміністрацій у сфері використання та охорони земельних ресурсів засвідчує, що вони мають переважно організаційний або індивідуальний характер, і стосуються, зокрема, організації контролю за дотриманням режимів використання земель природно-заповідного фонду та прибережних захисних смуг, вирішення питань щодо вилучення та передачі земельних ділянок, встановлення земельних сервітутів тощо. Така особливість має принципове значення для визначення місця цих актів у системі джерел екологічного права. Визначальним у цьому контексті є нормативний характер акта, тобто встановлення ним загальнообов'язкових правил поведінки, розрахованих на невизначене коло осіб та неодноразове застосування. Індивідуальні акти, спрямовані на вирішення конкретного земельного питання, є формами правозастосування і не створюють нових правових норм. Отже, лише ті акти військових адміністрацій, які одночасно мають нормативний характер, прийняті в межах установленої законом компетенції та містять приписи щодо регулювання екологічних відносин, можуть розглядатися як потенційні джерела екологічного права.

Таким чином, виклики воєнного часу зумовили появу в системі джерел екологічного права нової групи підзаконних актів, а саме актів військових адміністрацій. Акт військової адміністрації як джерело екологічного права - це прийнятий у межах визначеної законом компетенції підзаконний нормативно-правовий акт, що містить загальнообов'язкові приписи у сфері охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, діє в межах відповідної території та встановлює особливе **нормативне регулювання екологічних відносин** в період дії воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кобилецький М. М., Калмикова О. В. Адміністративно-правовий статус військових адміністрацій в умовах воєнного стану. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2025. Вип. 46. С. 623-630.
2. Про встановлення обмежень щодо проведення полювання та регулювання питань мисливства в період воєнного стану на території Львівської області : наказ начальника Львівської обласної військової адміністрації від 08.08.2022 № 154/22. URL: https://loda.gov.ua/documents/36881
3. Про заборону відвідування лісів та здійснення полювання на території Харківської області у період воєнного стану : розпорядження начальника Харківської обласної військової адміністрації від 08.08.2022 № 114 В. URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1171/117059/files/114.pdf
4. Про встановлення обмежень щодо проведення полювання та регулювання питань мисливства в період воєнного стану на території Вінницької області : наказ начальника Вінницької обласної військової адміністрації від 17.01.2025 № 17. URL: https://new.vin.gov.ua/oda/normatyvno-pravovi-dokumenty/995-nakazy-nachalnyka-oblasnoi-viiskovoi-administratsii-za-2025-rik/68155-nakaz-17-vid-17-sichnia-2025-roku

Довганич В.А.,
кандидат юридичних наук,
старший оперуповноважений в особливо важливих справах
Третього оперативного відділу Територіального управління
Державного бюро розслідувань, розташованого у м. Львові,
полковник ДБР

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Корупція традиційно розглядається як правопорушення, соціально небезпечне явище або результат недосконалості державних інституцій. Відповідно основний акцент у протидії їй найчастіше робиться на вдосконаленні законодавства, створенні спеціалізованих антикорупційних органів, декларуванні майна, врегулюванні конфлікту інтересів, контролі за діяльністю посадових осіб та встановленні юридичної відповідальності. Безперечно, такі механізми становлять необхідний елемент державної антикорупційної політики. Водночас сама наявність нормативних заборон ще не означає формування суспільного середовища, у якому корупційна поведінка сприйматиметься як неприйнятна. У цьому контексті одним із визначальних чинників ефективності запобігання корупції є правова культура.

Правова культура не може бути зведена лише до знання законодавства або формального визнання необхідності його дотримання. Вона відображає значно складніший комплекс уявлень про право, законність, справедливість, допустимі способи реалізації приватних і публічних інтересів, ставлення до державних інституцій та готовність особи діяти відповідно до правових норм навіть за відсутності безпосереднього контролю. Саме в цьому значенні правова культура набуває безпосереднього антикорупційного змісту. Високий рівень правової культури проявляється не стільки у декларуванні негативного ставлення до корупції, скільки у небажанні особи використовувати корупційні механізми для розв’язання власних проблем.

Особливість корупції полягає в тому, що вона здатна існувати одночасно на нормативному і неформальному рівнях суспільних відносин. На нормативному рівні держава встановлює заборони, обмеження, механізми контролю і санкції. На неформальному рівні можуть існувати практики, які фактично виправдовують відхилення від встановлених правил. У такому середовищі хабар може називатися «подякою», використання службового становища – «допомогою знайомому», конфлікт інтересів – «природною взаємопідтримкою», а обхід встановлених процедур – проявом особистої спритності. Саме така підміна правової оцінки побутовою чи корпоративною доцільністю свідчить про дефіцит правової культури.